

Učitelova moc nad žáky – využívaná, nebo zneužívaná?

Ondřej Hausenblas

My učitelé máme odjakživa moc nad svými žáky. Ale je třeba umět s mocí rozumně a zodpovědně zacházet. Je to, jako když sedlák hospodaří na svém statku. Nemůžete si zasít nebo sklízet, kdy chcete, krmít musíte hned zrána, kydat pravidelně...

Naše moc nad žákem plyne z toho, že jsme větší, a pak čím dál starší než děti. Postupně i víc víme, známe „správná“ řešení, někteří máme na žáka známky a tresty. Jak tuhle svou moc uchopíme? Jak poznáváme, kdy je uplatňování moci oprávněné a prospěšné, a kdy jde o její zneužívání?

Svou moc uplatňujeme často vědomě, např. při plánování a provádění výuky: Stanovujeme cíle a kritéria hodnocení, dáváme uznání, ale nepřijímáme práci nedokončenou, bráníme se před chaosem a hlukem, který by žáci neřízeně produkovali, atp. Zkušený učitel si je vědom toho, že tato práva vyplývají z jeho moci nad žáky.

Svou moc uplatňujeme někdy nevědomky: například tehdy, když nás ani nenapadne, že své žáky máme k tvorbě kritérií pro dobrý výkon přizvat, a že tím jim můžeme svěřit i odpovědnost za kvalitu vlastní práce. (Co když však i tuto naši podvědomě uplatňovanou autoritu potřebují žáci zakusit? Možná v tom pro ně máme být modelem dospělého. Ten přece může díky své zkušenosti důvěřovat ve správnost svých činů. Ale nemělo by nám uniknout, že pak nejsme modelem autority demokratické. Když totiž intuitivně uplatníme svou moc a rozhodneme sami, jak se pozná dobrá práce, bráníme tím žákům, aby se naučili samostatně a zodpovědně stanovovat své cíle a kritéria jejich dosažení. To je žákům ke škodě v jejich růstu k samostatnému a zodpovědnému člověku.)

Své moci však někdo vědomě zneužívá, přestože by při své vzdělanosti měl vědět, jak tím žáky poškozuje: Například učitel, který se pyšní výběrovostí své školy (gymnázia, jazykové školy) a libuje si ve svém svém prestižní postavení, si (doufám) uvědomuje, že vlastně ponižuje ty, kteří se do jeho elity z různých (i nespravedlivých) důvodů nedostali. Šíří tím mezi mladými, kteří mezi jeho elitou nejsou, pocit zmarňenosti, nedostačivosti. Někdy však učitel zpučně ponižuje i své vlastní žáky. Tím jim bere sebedůvěru a zároveň z nich vychovává lidi, kteří nejspíše budou také ponižovat druhé, podle jeho vzoru. Anebo když starší učitel, který přes svou zkušenost nastupujícímu kolegovi „v tom nechává vymáchat čumák“, také vědomě škodí – jak mladému kolegovi, tak jeho žákům, na nichž si mladý vylamuje zuby.

Kam patří učitel, který se s plným vědomím drží starých neúčinných výchovných postupů i v době, kdy jsou známy a uznávány nové poznatky o procesech učení, o rozvoji osobnosti nebo o úpadku demokracie? Můžeme o něm také říct, že zneužívá své moci? Je to jiný typ vědomí a jiný typ zneužívání. Možná, že takový člověk zneužívá sám sebe, svého učitelského talentu a intelektu. Pro to, aby měl svůj klid a aby se nepřetrhl, zaostává ve své profesionalitě. Ale přesto vstupuje do třídy a žádá o pozornost, vyžaduje práci a hodnotí výsledky, jako by vedl žáky dobře a dobrým směrem. Zneužívá času svých žáků, kteří do školy přijít musejí, k tomu, aby si pohověl a vydělal si svůj plat, třeba neslavný. Žáci se však neposouvají vpřed .

Speciální případ zneužití moci je postoj učitelů na vyšším stupni školy vůči učitelům mladších žáků: začíná to mnoha učiteli na fakultě: ani profesori středních škol, natož základních, jim nejsou dost vědeckí, ani profesionálně rovní. Učitelům škol středních jsou kolegové ze základek málo intelektuální, učitelům druhého stupně jsou zase učitelky ve škole primární moc dětinské a rozhodně neodborné v tom předmětu, v němž měly žáka máme pro 2. stupeň připravit. Učitelky mateřských škol ovšem vůbec nevědí, co to je mít ve třídě 25-30 dětí a naučit je všechny číst a psát. Kdyby aspoň je byly naučily si zavazovat tkaničky nebo dobře vyslovovat! Nad koho se mají povyšovat ty z mateřinek? Snad ne nad dětičky?

V takovém klimatu samozřejmě nemůžou mít žáci vůči učitelstvu jako celku respekt – každá vrstva je opovrhovaná, a žák to snadno vycítí a k tomu se i přidá.

Jak z této pasti ven? Převychovat dospělé je téměř nemožné. Snad je však možné prosazovat ve školství prvky, jež učitele, kteří své moci tak nebo onak zneužívají, přímo neohrozí. Například vytyčit pro vzdělávání cíl „budovat zodpovědnost žáka, učitele a školy“ nebo cíl „zvýšit sebeúctu u dětí i dospělých ve školství“. Důležité ovšem je, aby se to týkalo žáků – svěřením zodpovědnosti žákovi zbavíme učitele značné dávky moci např. v hodnocení žákovy práce, programem ke zvýšení sebeúcty žáků znemožňujeme zpučným učitelům „vozit se“ po dětech. Zlepšení celkového stavu se ovšem dočkáme, teprve až do škol přijdou jako učitelé dospělé děti dnešních lépe vychovávaných žáků...

O tom, jak početní učitelé svou moc využívají spravedlivě a prospěšně, napíšu příště.

Zdroj:

<https://www.eduin.cz/clanky/ucitelova-moc-nad-zaky-%E2%80%93-vyuzivana-nebo-zneuzivana/> (2010)